

KİTABİYAT

*Muharrem KESİK**

Prof. Dr. Erdoğan MERÇİL, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2000, IX+233 s.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin siyasi tarihi bakımından aydınlığa kavuşturulamamış bir çok meselesi mevcuttur. Bunun nedeni ise Selçuklu Türkiye'si hakkında bilgi veren kaynakların oldukça sınırlı olmasıdır. Mevcut bu kısır bilgilerle Selçukluların siyasi tarihini yazarken araştırmacıların büyük güçlüklerle karşılaştıkları da bir gerçektir. Bunun yanında bir de devletin kültür ve medeniyeti hakkında çalışma yapanların durumunu düşünürsek, onların çalışmalarının daha da zor olduğunu görürüz. İşte takdimini yaptığımız eser bu tür zorluklar içerisinde kaynaklarda verilen çoğu zaman kıt bilgilerin birbirine eklenmesi sonucu ortaya çıkmış üç yıllık bir çalışmanın ürünüdür.

Prof. Erdoğan Merçil, genel olarak Büyük Selçuklular Tarihi ve İran Tarihi alanında çalışmakla birlikte son zamanlarda daha ziyade Türkiye Selçukluları üzerindeki çalışmaları ile dikkat çekmektedir.

Eser, müellifin bu tür bir çalışmaya yönelme nedenini açıkladığı ve kullandığı metod hakkında bilgi verdiği iki sayfalık bir "önsöz" (VII-VIII) ile başlamaktadır. Daha sonra eserde kullanılan kısaltmaların listesi (IX) verilmiştir.

Giriş bölümünde (s. 1-3) Türkler'in Anadolu'ya gelişleri, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulması ve gelişmesi hakkında çok kısa bilgi verildikten sonra Selçuklu Türkiyesi'ndeki meslekleri zikreden araştırma eserlere yer verilmiştir.

Kaynaklar (s. 4-12) başlığı altında ise, çalışma sırasında faydalanılan kaynaklar, Vekâyinâmeler, Edebî kaynaklar, Menâkıb-nâmeler, Münşeât

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

mecmuaları, Fütüvvet-nâme, Tasavvufî eserler, Seyâhatnâmeler, Coğrafi eserler, Vakfiyeler ve Diğer kaynaklar ile Araştırmalar adını taşıyan alt başlıklarla kısım kısım anlatılmıştır.

Onbir bölümden oluşan eserin Birinci bölümünde (s. 13-29) Giyim-Tekstil Sanayi ile ilgili meslek branşları ele alınmıştır ki, bunlar: Bezzâz (Kumaş tüccarı), Derzi (Terzi), Dokumacı, Kassâr (Elbise yıkayıcısı), Kattân (Pamuk temizleyicisi veya eğiricisi), Kazzâz (İpek satan), Kettân (Keten satan satıcı), Kohne-dûz (Eskici, yamacı), Kohne-furûş (Eski elbise satıcısı), Külâh-dûz (Külâhçı, şapkacı), Penbe-furûş (Pamuk satıcısı), Rişte-Keş (İplikçi), Sabbâğ (Boyacı), Zer-dûz (Sırma işleyen)'dur.

İkinci bölümde (s. 30-40) Hayvancılık ve Dericilik ile ilgili meslekler yer almaktadır. Bu konuyla ilgili olarak At yetiştiricisi, Baytar, Cellâb, Çoban, Debbağ, Ayakkabıcı, Ayakkabı tamircisi, Müze-dûz (Çizmecisi), Nalbant, Pâlân-ger (Semerci), Püstîn-dûz (Kürkçü), Samancı, Serrâc (Saraç), Seyis gibi meslekler anlatılmıştır.

Eserin en geniş bölümünü oluşturan Üçüncü bölümde (s. 41-71) yer alan "Gıda İle İlgili Meslekler" başlığı altında Assâr (Cendereci), Attâr, Bağbân (Bağcı), Bakkal, Balcı, Çiftçiler, Asiyabân (Değirmenci), Hûşe-çîn (Başak toplayıcılar), Cev-furûş (Arpacı), Birinc-furûş (Pirinççi), Fırıncı, Fukkâ'î (Bira imalatçısı veya satıcısı), Helva-ger (Helvacı), Herrâs (Herise adı verilen yemeği yapıp satan), İncir-furûş (İncirci), Kannâd (Şekerci), Kârende (Ekinci), Kassâb (Kasap), Mîve-furûş (Meyveci), Mücemmid (Buzcu), Revvâz (Kelle-paçacı), Sakka (Saka), Semmân (Yağcı), Sirke-furûş (Sirkeci), Şekerci, Şevvâ (Kebapçı), Tabbâh (Aşçı), Bulaşıkçı, Tere-furûş (Tere satıcısı), Tuzcu gibi meslekler hakkında bilgi verilmiştir.

Dördüncü bölümde (s. 72-81) ise, Günlük Hayat-Ev Eşyası ve Aletleri ile İlgili Meslekler başlığı altında Âbgîne-ger (Camcı), Âyine-ger (Aynacı), Billûrî (Billurcu), Derbân (Kapıcı), Ferrâş (Süpürgeci), Gehvâre-ger (Beşikçi), Hâcib (Perdecisi, kapıcı), Hâdim (Hizmetkâr), Halıcı, Hallâc, Hazzâf (Çömlekçi), Kûze-ger (Testici), Kaffâl (Kilitçi), Kâse-ger (Kâseci), Kîse-ger (Kese dikici), Lihâf-dûz (Yorgancı), Sekkâk (Bıçakçı), Tabak-ger (Tabakçı), Zeccâc (Camcı), Selle-bâf (Sepetçi), Taşt-ger (Leğenci) gibi meslekler anlatılmıştır.

Beşinci bölüm (s. 82-105) "İnşaat İşleri İle İlgili Meslekler" başlığını taşımakta olup burada Bennâ (Mimar), Mühendis, Ressam, Nakkâş, Çini

ustaları, Hattât, Haccâr (Taş ustaları), Marangoz, Demirci, Actirî (Tuğla imalatçısı veya satıcısı) ve diğer bazı inşaat işçileri hakkında bilgi verilmektedir.

"Sağlık ve Temizlik İle İlgili Meslekler" başlığını taşıyan Altıncı bölümde (s. 106-126) ise, Âyine-dâr (Berber), Kan alıcı, Hamamda çalışan görevliler, Sabûnî (Sabun yapan ve satan), Hattân (Sünnetçi), İşkeste-bend (Kırıkçı), Kâbile (Ebe), Doktor, Devâ-sâz (Eczâcı) gibi meslekler anlatılmıştır. Ayrıca tedavi ve tedavide kullanılan ilaçlar hakkında da bilgi verilmiştir.

Yedince bölüm (s. 127-146) "Eğlence Hayatı İle İlgili Meslekler" başlığını taşır ve bu bölümde Canbâz, Fâhişe, Güyende (Şarkıcı, Hatip), Hokkabâz, Kavvâl, Kassâs (Hikâyeci), La'âb (Oyuncu), Lu'bat-sâz (Oyuncakçı), Mâr-gîr (Yılcı), Mashara (Maskara), Meyhaneci, Muganniye (Şarkıcı), Mutrib (Çalgıcı-şarkıcı), Sâhir (Sihirbaz), Sayyâd (Avcı), Sayyâd-ı mâhi (Balıkçı) gibi meslekler yer alır.

Sekizinci bölüm (s. 147-159) "Ticaret Hayatı İle İlgili Meslekler" başlığını taşımakta olup, burada Türkiye Selçuklu sultanlarının ticarete verdikleri önem ile ticarî hayatı korumak ve canlandırmak için yaptıkları faaliyetlere yer verilmiştir. Bunun yanında Tüccar, Sevvâk (Pazarcı), Sarrâf (Banker), Tîz-Pazarî (Bit pazarı satıcısı) gibi meslekler hakkında da bilgi verilmiştir.

Dokuzuncu bölümde (s. 160) "Silah Yapımcıları" ndan, Onuncu bölümde (s. 161-163) "Taşıma ve Ulaşım İle İlgili Meslekler" den bahsedilir.

Eserin en geniş bölümlerinden biri olan Onbirinci bölümde (s. 164-193) "Müteferrik Meslekler" başlığı altında Anbarî (Anbarcı), Ases (Bekçi), Çerâğî (Kandilci), Darrâb (Döğücü), Dâye (Dadı), Düzd (Hırsız), Fâhhâm (Kömürcü), Gassâl (Ölü yıkayıcı), Gavnâs (Dalgıç), Gedâ (Dilenci), Gûr-ken (Mezar kazıcı), Gülâb-ger (Gülsuyu imalatçısı), el-Hanî (Hancı), Harrât (Tornacı, doğramacı), Hattâb (Oduncu), Hayme-ger (Çadircı), Hibrî (Mürekkepçi), Kabbânî (Kantarcı), Kallâb (Kalpazan), Keyyâl (Kile ili ölçen kimse), Kannâ (Kuyucu), Kennâs (Lağımçı), Kimyâger, Kuşcu-Bâzdâr, Mieremmetçi (Tamirci), Muğarbil (Kalburcu), Musavvir (Ressam), Münâdi (Tellal), Münecim, Nahhâs (Esir satan), Nevhager (Ağlayıcı), Rehber-Kılavuz, Resen-tâb (İpçi, Halatçı), Rûger-Rûyger (Kalaycı, bakırcı, pirinççi), Saffâr (Bakırcı), Sâyyağ (Kuyumcu), Saykal - Saykal-ger (Cilâcı), Suzen-ger (İğneci), Şalvar bend baf (Şalvar uçkuru örücüsü), Şişe-ger (Şişeci), Üstâd (Öğretmen), Varrâk (Kâğıtçı,

Müstensih, Yazar, Sahhâf), Zerkûb (Altın dövücü, altın yaprak yapıcı) gibi çok sayıda ve değişik türde mesleğe yer verilmiştir.

Onbirinci bölümden sonra Sonuç bölümü (s. 194-196) yer almaktadır. Yazar burada 250'ye yakın meslek unvanı tespit ettiğini ve bu unvanların genellikle Farsça ve Arapça olduğuna, bugün organize sanayi bölgeleri denilen oluşumların Selçuklu Türkiyesi'nde mevcudiyetine, yabancı araştırmacıların aksine bu zamanda yaşayan zanaatkar ve ticaret erbâbının gayr-i müslimlerden değil Türk veya Müslümanlar'dan oluştuğuna, o dönemde yer alan mesleklerden pek çoğunun bugün de yaşadığına işaret etmektedir.

Prof. Merçil, eserine Sonuç bölümünden sonra Anadolu'daki mesleklerin Beylikler Devri ve Osmanlı Devri'ne göre de bir "Mukayeseli Liste" sini (s. 197-206) koymuştur. Eserde bundan sonra İngilizce özet (s. 207-208), Bibliyografya (s. 209-217), Dizin (s. 219-233) bölümleri yer alır ve ser konuyla ilgili 13 resim ile sona erer.

Ülkemizde Türkiye Selçukluları alanında yapılmış çalışmalar oldukça sınırlıdır. Ancak son zamanlarda bu sahada yapılan tez çalışmalarının artması bizi sevindirmektedir. Her çalışma bir sonraki çalışmaya ışık tutmakta ve bir basamak teşkil etmektedir. Nitekim Türkiye Selçukluları devrinde meslek sahipleri ile ilgili olarak doğrudan bir araştırma yapılmamıştır. Bu eser önemli bir boşluğu doldurarak bundan sonra bu konuda araştırma yapacakların işini kolaylaştıracaktır. Ayrıca Türkiye Selçukluları ile ilgili araştırmacıların, Türk Kültür Tarihi ve Türkiye Coğrafyası hakkında çalışma yapanlar için bir başvuru eseri olacaktır.